

**Rövid értekezés a létezésről
és a létezőről***

Első fejezet

A LÉT

Veritas sequitur esse rerum

3. Aquinoi Tamás, amint egy másik munkámban¹ megjegyeztem, az értelem segítségével eljut magáig a létezésig. A tudományról a legnemesebb értelemben vett klasszikus elgondolása van. Aggályosan ügyel a logika, az értelem, a fogalmak kidolgozásának legaprólékosabb követelményeire, legfinomabb szabályaira és arányaira. Ismereteinek forrása nem egy képeskönyv, hanem maga az ég és a föld, ahol több dolog van, mint valamennyi filozófiában, a létező világegyetem, amely alapvető tényeken nyugszik, melyeket megállapítani kell és nem levezetni; a mindenség, átjárva a lét tevékeny áramától, mely élteti, egyesíti és mozgatja a nem-látható jövőbe. Ez a világmindenség egyben megannyi léthiánytól is megsebzett. E hiány maga a rossz, melyben a létezők egymásra hatásának és a teremtett szabadságnak az árát kell látnunk, amellyel a létezők képesek kivonni magukat az elsődleges Létező hatása alól.

Veritas sequitur esse rerum (Az igazság a dolgok létét követi), ez a tomista alaptétel, amelynek jelentőségét itt kellőképp ki kell emelnünk. Az igazság követi a tárgyak, vagy a tárgyon túli dolgok létezését, melyekkel az elme szembesül.

Az igazság a bensőnek a gondolkodásunk aktusában történő hozzáidomulása ahhoz, ami az elménken kívül van. Egy szellemi többlet-létezés, ami által egy felsőbbrendű élettevékenységben a másikká leszek, amennyiben az más, és ez az élettevékenység válasz e másik által a sajátosan hozzátartozó érthetőség mezején gyakorolt vagy befogadott létezésre. Íme, ebben áll a valódi megismerés.

Így a megismerés a létezésben fürdik. A létezés – az anyagi valóságok létezése – számunkra elsődlegesen az értekek által adott, melyek tárgyukat mint létezőket ragadják meg, vagyis abban a valóságos és létteli tevékenységben, amelyet ez a tárgy érzékszerveinkre gyakorol. Ezért minden igaz ismerésnek az

---

* Court traité de l'existence et de l'existant, P. Hartmann, Paris 1947. p. 23-37.

¹ vö. *De Bergson a Thomas d'Aquin*, Paris, Paul Hartmann p.308.

alapja a dolog intuíciója, melyben a dolgot magam előtt látom és az rám ragyog². Az érzékek a tényleges létezést érintik, anélkül, hogy maguk tudnák, mi a létezés. Átadják azt az értelemnek. Érthető kincset adnak az értelemnek, amit ők maguk nem ismernek, mint érthetőt, amit azonban az értelem megismer és képes nevének nevezni: lét.

Az értelem magáévá téve az érthetőt, amit saját erejével szabadít ki az érzékek tapasztalatából, saját belső életerejének ölében ragadja meg azokat a természeteket vagy lényegeket, amelyeket az absztrakció által elold a térben és időben adott anyagi létezésüktől. De vajon mi célból? Pusztán azért, hogy fogalmaiban szemlélje a lényegeket képmását? Biztosan nem! Hanem azért, hogy a lényegeket visszaadja a létezésnek abban az aktusban, melyben az értés befejeződik és beteljesedik, vagyis az ítéletben, amely kijelenti: *ita est*, így van. Amikor például azt mondom, hogy „minden euklideszi háromszögben a szögek összege 180°”, vagy hogy „a föld forog a nap körül”, azt fejezem ki valójában, hogy minden euklideszi háromszög *létezik* a matematikai létrendben, mint a szóban forgó tulajdonságok birtokosa, valamint, hogy a föld *létezik* a fizikai létrendben, mint a szóban forgó mozgás birtokosa. Az ítélet szerepe egzisztenciális szerep.³

Az egyszerű felfogás

4. Szükséges itt néhány megjegyzést tenni, elsősorban az absztrakt felfogásról, amely a szellem első működése, másodsorban pedig az ítéletalkotásról. Ami az első pontot illeti, megjegyezzük, hogy annak a szent borzadásnak, melyet az egzisztencialista filozófusok – keresztények vagy ateisták – éreznek az előtt, amit ők a tárgyak univerzumának neveznek – végeredményben ez a megismerés megismerhetőségi feltételeinek visszautasítása – az eredete sekélyes, és egy nagyon szegényes félreértésből származik, amely nagyon messzire megy vissza a múltba, a kép-ideák kartéziánus elméletéig.⁴ A tárgyat, mint dologiasított fogalmat képzelik el, mely

² Arisztotelész: *de Coelo et Mundo lib. III.*

Aquinoi Szent Tamás: *De Veritate 12, 3 ad 2, ad 3*

³ *De Bergson et Thomas d'Aquin*, Paris, Paul Hartmann, 1947. p.309-311.

Annak az önkényes értelmezésnek, melyben kedvét leli a fenomenológiai módszer, az az eredménye az egzisztencialista fenomenológusoknál, hogy a *létezni* szót teljesen megfosztják természetes tartalmától. Amint helyesen jegyzi meg M. Michel Sora (*Du dialogue Interieur*, Paris, Gallimard, 1947. p.30)

Az *ex-sistere* nem azt jelenti, hogy valami „fönnáll önmagán kívül”, hanem azt, hogy „fönnáll az okain kívül”, vagy a „nemléten kívül”, előbukkan a nem-lét éjszakájából, az egyszerű lehetőség vagy képesség éjszakájából.

⁴ Az idea-képek kartéziánus elméletéről ld *Le Songe de Descartes*, Paris, Correa, 1932. p. 153-163. –

A kartéziánus ideát én soha nem azonosítottam egy *érzékelhető* képpel, ahogyan azt M. Jean Wahl hiszi, aki ezen a ponton komolyan megkockáztat egy hamis értelmezést. (Jean Wahl, *Tableau de la Philosophie française*, Paris, Fontain, 1947, p. 228.)

tehetetlen és passzív külsőségesség, a szellem akadályozója. Beépül a szellem és a létezés vagy a valóságos alanyok világa közé, hogy azután elérhesse a szubjektivitás megélt tapasztalatát. Nem látják, hogy a tárgy és a tárgyiasítás maga az értelem élete és egyben üdve. A tárgy az értelem első tevékenységének (az egyszerű észlelésnek vagy „egyszerű felfogásnak”) a határpontja. Mi tehát az, amelyet az elvonás meghatározott szempontból elkülönít, ha nem a létező alany érthető közege, mely ténylegesen átlátszóvá vált a szellem számára, s a fogalomban és a fogalom által azonosult annak vitális tevékenységével? Röviden, a tárgyon-túli alany érthető tárgyiasultsága van a szellemben, mely alany konkrét létezésében kimeríthetetlen, vagyis az előzőek finomításával a végtelenségig tárgyiasítható új fogalmi tárgyakban. Nem látják be, hogy a tárgyaknak ez az univerzuma, melyet a létezésből igyekeznek kiiktatni, nem tart igényt arra, hogy a tárgyak ténylegesen létezzenek, azok csak a szellemben léteznek, míg létezni az alanyok léteznek, vagy a szellemben a megismerésért tárgyiasult szuppozitumok, de azok maguk a konkrét és esetleges létezés világába kihelyezetten fordulnak elő, ahol természet és véletlen összeszővődik. Később visszatérek majd arra, hogy a tomista filozófiában milyen jelentős az alanynak vagy szuppozitumnak eme fogalma; itt más, egyszerűen logikus szempontból szeretném csupán megjegyezni, hogy e filozófiát illetően – egy oly gyakran elhanyagolt megkülönböztetésnek megfelelően – valamennyi tudomány meghatározott alany megismerésére törekszik, annak egzisztenciális kimeríthetetlenségében, míg ennek a tudománynak a tárgyát szigorú értelemben véve azok a következtetések képezik, amelyeket abból levon.

A marxisták a maguk szempontjából hűségesek a tárgy fogalmához, de egy visszájára fordított hegelianizmussal és egy a valóság filozófiájára változtatott dialektikus idealizmussal dolgozva, valójában negligálják a létezés univerzumát, vagy az alanyok univerzumát, hogy eltárgyiasított és természeti univerzumnak tekintsék, amelynek tárgyai nem mások, mint a létezővé válás immanenciájának esetleges alakjai, ami viszont csupán az idea kívülre helyezése. Így ők azon vád alá esnek, amit az egzisztencialisták emelnek a tárgy idealista mítosza ellen.

Ennélfogva egyiküknek sem adhatunk igazat, és első megfontolásunkat azzal zárjuk, hogy a tárgy elvont felfogásában, ami az értelem minden működésének első fázisa és első föltétele, az értelem nem az örök dogákat érinti, melyeket nem tudom milyen elkülönített érthető univerzumban szemlélne, vagy nem tudom milyen hiposztatikus nyelvtani formák megfoghatatlan délibábjában, valamilyen erőtlen platonizmusnak megfelelően, amelyhez a pozitivisták, a nominalisták, egzisztencialisták és marxisták szeretnék hozzákapcsolni a lényeg

vagy a természet vagy a változatlan értelmi struktúra fogalmát. A metafizikus tudja, hogy keresnie kell a dolgok érthetőségének első alapját, éppen úgy, mint a létnek minden egyéb minőségét vagy tökéletességét. Ezt a tiszta Aktusban fedezi fel, és megérti, hogy egyáltalán nem lenne emberi természet, ha az isteni Értelem nem látná meg saját Lényegét és ebben a lényegben az ember örök ideáját, amely nem elvont és egyetemes idea, miként a miénk, hanem teremtő idea. Mi azonban nem ezt az isteni ideát látjuk és nem ebben az értelmi szférában ragadjuk meg az emberi természetet. Az az értelmi szféra, amelyben mi a lényegét és a természetet megragadjuk és kiformáljuk, bennünk van, ez a mi anyagtalán gondolkodásunk aktív immanenciája. Az absztrakt felfogásban, ebben az észleletben, melyet a valóságból és az érzékek tapasztalatából kimunkál, hogy megszerezze táplálékát, az értelem a természeteket vagy lényegeket ragadja meg, melyek a dolgokban vagy a létező alanyokban vannak (azonban nem a tényleges érthetőség és nem az egyetemesség állapotában). A lényegeket nem azonosak a dolgokkal, a megértés a lényegeket anyagtalanná téve megfosztja egzisztenciájuktól. Íme, kezdettől fogva ezt nevezzük mi érthetőnek vagy gondolati tárgynak.

Az ítélet

5. Most azonban mindenekelőtt a második, az ítéletre vonatkozó megfontolás érdekel bennünket. Az imént említettem, hogy az ítélet funkciója egzisztenciális jellegű, és hogy az ítélet a lényegét - az érthetőséget és a gondolati tárgyakat – visszarendeli az egzisztenciához, vagyis az alanyok világához, (a szükségképpen anyagi, a mindenestől szellemi, vagy legalábbis lehetőség szerint anyagtalán alanyok egzisztenciájához, aszerint, hogy fizikai, matematikai vagy metafizikai ismeretről beszélünk). Itt egy központi problémáról, nevezetesen az ítélet filozófiai jelentésének problémájáról van szó, és arról, hogy az ítéletalkotásban, a tomisták szerint ez a létaktus nyer megerősítést. Descartes számára az ítélet az akarat tevékenysége, nem pedig az értelemé, a létezés, amelyet állít, nem más, mint az önmagában megközelíthetetlen „leképezett” lét (ideatum), amelynek az idea a képmása. Kant számára az ítéletnek önmagában elvont eszmei és nem egzisztenciális funkciója van, az ítélet létrehozza a fogalmat, valamely kategóriába sorolva az empirikus anyagot, és az egzisztencia nem más, mint egy minden értéktől vagy érthető tartalomtól mentes abszolút tényállás. Szent Tamás számára ellenben, Kanttal szemben, az ítélet nem csupán egy olyan tevékenység, amely az egyszerű megragadást és a fogalom kialakítását követi, hanem az értelem és a

megismerés teljessége, befejezése, tökéletessége és dicsősége, amint a létezés, amit állít, a lét és az érthetőség tökéletessége, dicsősége.

Úgy, ahogyan azt *A tudás fokozataiban*⁵ megírtam, amikor ítéletet alkotok, „gondolkodásom legbelsejében a *noemaimon* (eszméimen, gondolati tárgyaimon) olyan műveletet hajtok végre, melynek csak azért van értelme, mert arra a módra vonatkozik ahogyan a noemák rajta kívül léteznek, vagy legalábbis létezhetnek. Így az ítélet sajátos funkciója abban áll, hogy a lelket áttemeli az egyszerű lényeg, vagy a gondolkodás számára prezentált *tárgyának* szintjéről a ténylegesen (aktuálisan) vagy lehetőség szerint (potenciálisan) létező *dolog* alanyi szintjére, és aminek az állítmányi gondolati tárgya és az alanyi gondolati tárgya érthetőségi viszonyban van. Más értelemben mint Lask, de vele együtt mondhatjuk, hogy minden ítélet (a dolog oldaláról nézve) „tökéletes harmóniát” tetelez föl, és – az ítélet munkája nyomán – „megbékélést a harc után”. Ez az összhang az adott dologban van, az első megragadásnak a tárgyát meghaladó dologban, megelőzve a „széttépettség állapotát”, melyen az ítéletnek kell „győzedelmeskednie”. Az ítélet visszaállítja a tárgyon túli alanyban annak egységét, amit az első fölfogás szétválasztott (amikor a különböző gondolati tárgyakra figyelt). Ez az egység nem lehet elsődleges a lélekben, sőt a lélek ezt megbontja, hogy aztán helyreállítsa. Az egység a szellemen kívül elsődleges (előbb áll fenn) a (tényleges vagy lehetséges) létezésben, amely amennyiben megvalósult (*exercita*), kívül van az egyszerű megjelenítés vagy az egyszerű fölfogás rendjén.

Mit jelent ez? „Az ítélet nem elégszik meg a létezés megjelenítésével vagy fölfogásával. Az ítélet megerősíti, előre vetíti benne a lélek által megragadott fogalmi tárgyak szellemen kívül megvalósult, vagy megvalósulható létezését. Más szavakkal mondván, az értelem amikor ítél, akkor intencionálisan (ható erő szerint) él azzal az aktussal, amely a sajátja. Ez a létezésnek ugyanaz az aktusa, amelyet a dolog gyakorol vagy gyakorolhat a szellemen kívül.”⁶ A lélekben így megerősített és a lélek által intencionálisan átélt létezés benne a tényleges érthetőség beteljesedése vagy kibontakozása. A lélek így felel a dolgok által gyakorolt létaktusra. És ez a létaktus összehasonlíthatatlanul több, mint az érthetőség sajátos, érték nélküli állapota, ez mindenek fölött aktus vagy energia, márpedig mi tudjuk, hogy minél inkább aktus, annál inkább érthetőség.

Mindazonáltal a létezés nem lényeg, más rendhez tartozik, mint a lényegeg egész rendje, sem nem érthetőség, sem pedig a fenti értelemben vett gondolati tárgy (a lényeg szinonimája). Mi egyebet vonhatunk le

---

⁵ *Les Degrés du Savoir*, Paris, DDB. 1964. p. 188-190. Hetedik kiadás.

⁶ uo. p.191. jegyzet

végkövetkeztetésül, mint azt, hogy (a létezés) meghaladja a szoros értelemben vett tárgyat és a szoros értelemben vett érthetőt, mert egy alany által gyakorolt aktus, amelynek kiváló érthetősége, mondjuk érthetőség-fölöttisége bennünk az ítélet aktusában tárgyasul, és ebben az értelemben nevezhetjük transzobjektív aktusnak. Magasabb és analóg értelemben érthető. „Az érthetőség, amelyre az ítélet irányul titokzatosabb, mint amelyet a fogalmak vagy az ideák hordoznak. Nem nyilvánul meg teljességgel egy fogalomban, csak az állítás, vagy a tagadás aktusában – az érthetőség-fölöttiségről van szó, ha szabad így mondani, a lehetséges vagy ténylegesen adott létezés aktusáról. És Szent Tamás szerint a létezésnek ezen érthetőség feletti voltán nyugszik mindenestől az egész értelmi élet.”⁷

---

⁷ *De Bergson a Thomas d’Aquin*, Paris, 1947. p. 311.